

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۸، زمستان ۱۳۹۳

شاپای الکترونیکی: ۲۳۸۳-۲۴۹۵

شاپای چاپی: ۲۳۲۲-۲۴۱۵

<http://jrrp.um.ac.ir>

بررسی جایگاه درآمدهای محلی در تأمین بودجه سالانه دهیاری‌ها و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: استان خراسان شمالی)

علی اکبر عنابستانی^۱ - علی قربانی^{۲*}

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۵/۳۱ صص ۱۲۳-۱۳۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۰۸/۲۹

چکیده

هدف: دهیاری‌ها یک نهاد عمومی غیردولتی با شخصیت حقوقی مستقل هستند که برخی از خدمات عمومی را در محدوده قانونی و خدماتی روستاها انجام می‌دهند. هدف اصلی از انجام تحقیق حاضر، بررسی وضعیت منابع درآمدزای محلی در سطح دهیاری‌های استان خراسان شمالی و عوامل مؤثر بر میزان درآمد محلی و درصد آن در کل درآمد سالانه هر دهیاری می‌باشد.

روش: روش تحقیق در این مطالعه، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و همبستگی است. جامعه آماری تحقیق، ۶۷۸ روستای دارای دهیاری واقع در استان خراسان شمالی در سال ۱۳۹۲ هستند و حجم نمونه، ۵۸ روستا است که با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شده است.

یافته‌ها: سهم درآمدهای محلی از کل درآمد سالانه دهیاری‌ها، کمتر از ۱۵/۸ درصد است و در توزیع فضایی آن در شهرستان‌ها، بالاترین میزان درآمدزایی محلی به شهرستان شیروان با ۲۸/۱ درصد و پایین‌ترین آن به شهرستان تازه‌تأسیس و مرزی راز و جرگلان (وحدت) با ضریب ۱/۱ درصد اختصاص یافته است. از بین ویژگی‌های مکانی و فضایی روستاهای مورد مطالعه، فقط بین تعداد جمعیت و نرخ رشد جمعیت در نیم دهه ۱۳۸۵-۱۳۹۰، رابطه معناداری با شاخص‌های درصد درآمد محلی از کل درآمد سالانه، با ضریب ۰/۴۸۱ تا ۰/۶۲۲ و با میزان کل درآمد محلی هر دهیاری، با آماره ۰/۴۴۲ تا ۰/۷۹۵ وجود داشته است.

محدودیت‌ها / راهبردها: دستیابی به اطلاعات مالی دهیاری‌ها از چالش‌های پژوهش حاضر محسوب می‌شود.

راهکارهای عملی: با توجه به یافته‌ها، راهکارهای تهیه طرح جامع راهبردی درآمدی پایدار دهیاری‌ها، تأسیس انواع شرکت‌های تعاونی و متمرکز کردن ماشین‌آلات دهیاری‌ها در آن، تعیین حریم برای روستاها برای دریافت عوارض از معادن و کارخانه‌ها، افزایش سهم درآمدهای جرایم راهنمایی و رانندگی و غیره پیشنهاد شده است.

اصالت و ارزش: پژوهش حاضر از این نظر دارای اهمیت است که می‌توان با شناسایی سهم درآمدهای محلی، به افزایش این منابع و بالابردن ضریب توفیق دهیاری‌ها اقدام نمود.

کلیدواژه‌ها: منابع درآمد محلی، ویژگی‌های فردی، عوامل مکانی-فضایی، مدیریت روستایی، خراسان شمالی.

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

در کشورهای در حال توسعه، شناسایی کارآمدترین الگوی مدیریتی، با هدف اداره بهینه سکونتگاه‌های روستایی، عاملی کلیدی در مجموعه عوامل اثرگذار بر فرایند توسعه پایدار روستایی است (بانک جهانی^۱، ۲۰۰۰). در دو دهه گذشته، توسعه چشمگیر اقتصادی نواحی روستایی چین در سایه اصلاح نظام مدیریت روستایی و گذر از نظام مدیریت انتصابی به مدیریت محلی دموکراتیک، از جمله پیامدهای مثبت این‌گونه توسعه نهادی به-شمار می‌آید (ژانگ، فان، ژانگ، و هوانگ^۲، ۲۰۰۴، ص. ۲۸۵۷). مدیریت جدید توسعه روستایی باید درک توسعه محلی، متجلی-ساختن ابتکارها، جمع‌گرایی و مشارکت را در دستور کار خود قرار دهد و همچنین، توانایی تحلیل مشکلات اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی فضاها را داشته باشد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲، ص. ۲۳۰-۲۲۹). یکی از محورهای اساسی در تحلیل مسائل روستایی، توجه به ساختار مدیریت در این جوامع است. طی چند دهه گذشته و شاید در یک‌صد سال اخیر، موضوع مدیریت روستایی در ایران در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین معضلات و چالش‌های برنامه‌ریزان و متخصصان بوده است (قدیری معصوم و ریاحی، ۱۳۸۳، ص. ۱۷۷).

در کشور ما به‌علت تمرکز تصمیم‌گیری‌ها در مرکز، مدیریت‌های منطقه‌ای و محلی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند که این روند در روستاها با شدت بیشتری همراه است. از آنجایی که اکثر این تصمیمات یا نادرست بوده‌اند یا در اجرا با مشکل مواجه شده‌اند، بالاخره به شکست منتهی شده‌اند؛ از این‌رو، مدیریت روستایی نیازمند مدیریتی کارآمد و آشنا با مسائل و مشکلات خاص هر منطقه است و این امر از عهده مدیریت‌های محلی و منطقه‌ای برمی‌آید (رضائیان، ۱۳۸۰، ص. ۴-۳؛ ایمانی جاجرمی و فیروزآبادی، ۱۳۸۶، ص. ۲۹). به‌طور کلی، مدیریت روستایی نقش مهمی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های توسعه روستایی دارد. باین‌وجود، نگاهی به تحولات مدیریت روستایی در ایران، به‌ویژه بعد از اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰ نشان می‌دهد که این نهاد هنوز نتوانسته به ثبات لازم برای تحقق وظایف خود دست یابد و با مشکلاتی مانند تغییرات قوانین، ابهام در جایگاه قانونی و وظایف و کمبود منابع مالی و انسانی مواجه بوده‌است (ایمانی جاجرمی و عبدالمی، ۱۳۸۸، ص. ۲۲۳).

دهیاران، در سطح روستا دارای عملکردهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، عمرانی و ... می‌باشند که حوزه استحفاظی و فعالیت آن‌ها در این موارد گنجانده و ارزیابی می‌شود (فیروزآبادی، ۱۳۸۸، ص. ۳۴). کسب درآمد توسط دهیاری‌ها از اموری است که تأثیر عمده‌ای در ارائه خدمات روستایی به اهالی روستا دارد. اگر دهیاری‌ها نتوانند درآمد کافی و پایدار به‌دست آورند، نخواهند توانست تأسیسات ضروری در روستا را ایجاد و اداره نمایند. منابع مالی دهیاری‌ها به شکل‌های گوناگون به‌دست می‌آید؛ اما همه آن‌ها ویژگی‌های درآمدهای پایدار را ندارند؛ زیرا، ایجاد و گسترش زیرساخت‌های عمرانی و خدماتی در مناطق روستایی، می‌تواند در افزایش انگیزه ماندگاری ساکنان روستاها در محل زندگی خود و رونق تولید کشاورزی مؤثر باشد (دربان‌آستانه، ۱۳۸۴، ص. ۱۶-۱۴). افزون‌براین، دستیابی روستاها به زیرساخت‌ها و گام-برداشتن در مسیر توسعه، نیازمند همکاری همه سازمان‌ها و ادارات مرتبط با امور روستاها و توجه بیش‌ازپیش به روستاها در نظام برنامه‌ریزی کشور است. همچنین، با توجه به اینکه ۸۳٪ از جمعیت روستایی کشور، در پایان خردادماه ۱۳۹۲، تحت پوشش خدمات ۲۷۳۳۹ دهیاری می‌باشند (دفتر برنامه‌ریزی مدیریت توسعه روستایی، ۱۳۹۳)، بنابراین، ضرورت پایدارسازی منابع درآمدی آن‌ها بسیار حیاتی است.

در ایران، اتکای زیاد دهیاری‌ها به درآمدهای دولتی روند خدمات‌رسانی را با مشکل روبه‌رو ساخته است. درآمد دهیاری‌ها در سال‌های اخیر از طریق اخذ عوارض گوناگون و دیگر منابع، از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است؛ اما درمقابل، هزینه‌های آنان و انتظار زیاد روستاییان افزایش یافته است و امروزه دستیابی به روش‌های جدید و پیش‌بینی منابع درآمدی مطمئن و پایدار و نیز تعدیل هزینه‌های دهیاری‌ها، دغدغه اصلی مدیران و برنامه‌ریزان امور روستایی از جمله استانداری، شوراهای اسلامی روستا و دهیاران استان خراسان شمالی است. قانون، منابع درآمدی دهیاری‌ها را مشخص نموده است و پس از گذشت ۱۵ سال از تأسیس دهیاری‌ها، هنوز در چگونگی تأمین و افزایش صد درصدی این منابع به اهداف موردنظر دست نیافته‌ایم؛ بنابراین، هدف اصلی از انجام تحقیق حاضر، بررسی وضعیت منابع درآمدزای محلی در سطح دهیاری‌های ۶۷۸ گانه استان خراسان شمالی و عوامل مؤثر بر میزان درآمد محلی و درصد آن در کل درآمد سالانه هر دهیاری می‌باشد.

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

در ایران، طی چند دهه گذشته، «مدیریت روستایی» همواره یکی از مهم‌ترین موضوع‌های پژوهشی در چارچوب ادبیات توسعه روستایی کشور بوده است و رشته‌های مختلف علمی به‌ویژه جغرافیا، جامعه‌شناسی، علوم توسعه کشاورزی و ترویج روستایی، اقتصاد، مدیریت و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، هریک در چارچوب رویکردهای روش‌شناختی مربوط به خود به این موضوع پرداخته‌اند؛ بنابراین، در زمینه بررسی مدیریت روستایی و عوامل مؤثر بر آن، در سطح روستاهای کشور، تحقیق‌های متعددی صورت پذیرفته است؛ ولی به مقوله نقش منابع درآمد محلی دهیاری‌ها در سطح سکونتگاه‌های روستایی، کمتر اشاره شده است. در ادامه، نتایج تعدادی از این تحقیق‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد:

رکن‌الدین افتخاری، سجاسی‌قیداری و عینالی (۱۳۸۶)، کریمی (۱۳۸۶)، کوچکیان‌فرد (۱۳۸۶) و ناییجی (۱۳۸۸) به بررسی ابعاد و بازیگران اصلی مؤثر در عرصه مدیریت روستایی پرداخته‌اند و نقش و جایگاه هریک را به‌خوبی تبیین کرده‌اند. در کنار آن، به ارزیابی عملکرد مدیریت روستایی در کشور اشاره کرده‌اند و برای موفقیت شورا و دهیاری‌ها، پیشنهادها و راه‌حل‌هایی ارائه نموده‌اند. نوری (۱۳۸۰)، مهدوی و نجفی‌کانی (۱۳۸۴)، عبدالهیان، شریعتی، و شوشتری‌زاده (۱۳۸۵) و قاسمی‌بادی (۱۳۸۸) معتقد هستند که امروزه دهیاری‌ها می‌توانند نقش بسیار مهمی را در راستای توسعه روستایی به‌ویژه اوضاع کالبدی- فیزیکی روستا ایفا نمایند و فعالیت‌های انجام‌شده دهیاران، گواه بر این ادعا است. ایمانی‌حاجرمی و عبدالهی (۱۳۸۸) در بررسی تحولات مدیریت روستایی از مشروطیت تاکنون، به این نتیجه رسیده‌اند که از اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰ تا اواخر دهه ۱۳۷۰، نهادینگی و پایداری در مدیریت روستایی ایران وجود نداشته است و تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاها را آخرین تحول برای سامان‌دهی مدیریت روستایی می‌دانند. با این حال، استمرار مشکلات ساختاری مانند کمبود سرمایه انسانی، نظام اداری متمرکز و کمبود منابع مالی پایدار، چالش‌هایی هستند که در صورت بی‌توجهی می‌توانند برای مدیریت روستایی کشور مانع باشند. آسایش (۱۳۷۵)، ازکیا و غفاری (۱۳۸۳)، رکن‌الدین افتخاری (۱۳۸۲)، نعمتی و بدری (۱۳۸۶) و استعلاجی (۱۳۹۱)، در مطالعات گوناگون نشان می‌دهند که وابستگی‌های شدید مدیریت روستایی به تصمیمات و اقدامات دولت مرکزی، تمرکزگرایی و واگذار نکردن امور مختلف به مردم، برنامه‌ریزی بخشی، نبود متولی و استراتژی مشخص برای مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه روستایی، کمبود منابع مالی و ضعف مشارکت مردمی و سلطه دولت

بر فرایند مدیریت روستایی، از عوامل مؤثر در توفیق نیافتن مدیریت روستایی در ایران قلمداد می‌گردند.

رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۶) معتقد هستند که امروزه نوع مدیریت در جامعه روستایی برای نیل به توسعه پایدار که در آن انسان محور توسعه است و هدف نهایی آن نیز رساندن انسان به رضایتمندی در زندگی خود است، مدیریت مشارکتی یا نوین است و یکی از ارکان اصلی مدیریت و توسعه روستایی توانمندسازی می‌باشد. علینی (۱۳۸۵) و لهسایی‌زاده (۱۳۸۸) به این نتیجه رسیده‌اند که حفظ نظم روستایی در هر سه دوره (قبل از اصلاحات ارضی، بین اصلاحات ارضی تا انقلاب اسلامی و بعد از آن) مشکلات خاص خود را داشته است و امروز نیز روستاهای ایران با وجود دارا بودن نهادی رسمی برای مدیریت روستا، از خلأ مدیریتی رنج می‌برند. آنچه می‌تواند راه حل این معضل اجتماعی باشد، پیوند زدن نهاد کنترل روستایی مردمی با ساختار رسمی جامعه است. ازکیا (۱۳۸۷) معتقد است که منابع مالی و درآمدی مصوب و قانونی برای دهیاری‌ها بسیار محدود است و از این نظر، دهیاری‌ها با دشواری‌های تأمین منابع درآمدی روبه‌رو هستند؛ بنابراین، توصیه شده است که دهیاری‌ها با توجه به پتانسیل‌ها و توانمندی‌های مناطق روستایی، بتوانند منابع گوناگون و متنوعی را برای کسب درآمد شناسایی کنند.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲.۱. قلمرو جغرافیایی تحقیق

استان خراسان شمالی در شمال شرق کشور قرار دارد. این استان با وسعتی در حدود ۲۸۴۳۴ کیلومترمربع که ۱/۷۵ درصد از مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد، از شمال و شمال‌شرقی به طول حدود ۳۰۱ کیلومتر دارای مرز مشترک با جمهوری ترکمنستان و از شرق و جنوب با استان خراسان رضوی و از جنوب‌غرب با استان سمنان و از غرب با استان گلستان دارای مرز مشترک است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، این استان دارای ۸ شهرستان، ۱۹ بخش، ۱۸ شهر و ۴۵ دهستان می‌باشد. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، استان خراسان شمالی دارای ۸۶۷۷۲۷ نفر جمعیت در قالب ۲۴۱۱۸۰ خانوار می‌باشد. که از تعداد، ۴۳۱۵۸۷ نفر مرد (۴۹/۷۴ درصد) و ۴۳۶۱۴۰ نفر زن (۵۰/۲۶ درصد) بوده‌اند. در این استان، حدود ۵۲/۸۹ درصد (۴۵۸۹۶۲ نفر) شهری و ۴۶/۹ درصد (۴۰۶۹۷۸ نفر) روستایی و ۰/۲ درصد (۱۷۷۸ نفر) نیز غیرساکن هستند (استانداری خراسان شمالی، ۱۳۹۳).

- وابستگی زیاد به منابع درآمدی دولتی باعث شده است تا درآمد حاصل از منابع محلی، در دهیاری‌ها جایگاه قابل توجهی نداشته باشد.

- در روستاهای مورد مطالعه، بین ویژگی‌های فردی دهیاران و میزان درصد درآمد محلی دهیاری‌ها رابطه وجود دارد.

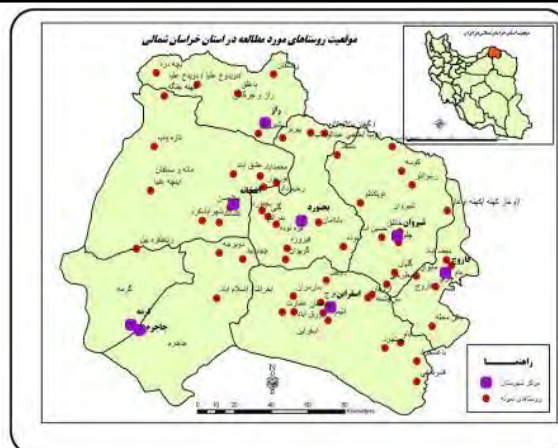
- بین ویژگی‌های مکانی - فضایی روستاهای مورد مطالعه و میزان درصد درآمد محلی دهیاری‌ها رابطه وجود دارد.

۳. بنیان‌های نظری مدیریت محلی و منابع پایدار درآمدی دهیاری‌ها

۱.۳. مدیریت محلی و روستایی نوین

لزوم حفظ جمعیت در مناطق روستایی برای استفاده بهینه از منابع طبیعی، حفظ توازن جمعیتی، افزایش تولید، تعادل جمعیتی در پهنه سرزمینی و پیشگیری از مسائل روبه‌رشد ناشی از مهاجرت روستاییان، ضرورت توجه جدی به سکونتگاه‌های روستایی را اجتناب‌ناپذیر نموده است (یعقوبی، ۱۳۸۹، ص. ۹۵)؛ بنابراین، امروزه مدیریت روستایی به‌عنوان فرایند سازمان‌دهی و هدایت جامعه روستایی، از طریق شکل‌دهی به سازمان‌ها و نهادهای دست‌اندرکار در اداره مناطق روستایی شناخته می‌شود (رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶، ص. ۷). مدیریت محلی، متشکل از مجموعه‌ای از نهادها، مکانیسم‌ها و فرایندهایی است که شهروندان و گروه‌های اجتماعی از طریق آن می‌توانند خواسته‌ها و نیازهایشان را دنبال کنند، اختلافات خود را تعدیل سازند و به حقوق خود دست یابند. بدین منظور، مدیریت کارآمد محلی نیازمند همکاری و تشریح مساعی نهادهای محلی، نهادهای جامعه مدنی و بخش خصوصی است تا بتواند مشارکت مردمی را تحقق بخشد، توانایی شفاف‌سازی و پاسخ‌گویی و خدمات‌رسانی بهینه داشته باشد و بتواند به فرایند توسعه پایدار محلی کمک کند (داگلاس، ۲۰۰۵، ص. ۲۳۱).

در جهان معاصر، ماکس وبر از برجسته‌ترین اندیشمندان است که در نظریه‌های خود، تحولات مدیریتی جوامع را در گذار از جامعه سنتی به جامعه مدرن و تفاوت‌های بنیادین در این زمینه را مطرح می‌کند؛ به طوری که وی در برابر ویژگی‌های عرفی، سنتی، تجربی و سادگی، درازمدت و کاریزماتیک مدیریت در جوامع سنتی، ماهیت پیچیده و متکی بر عقلانیت مدیریت در جوامع مدرن را مطرح می‌کند، که در چارچوب نظام بوروکراتیک مبتنی بر مشارکت و خرد جمعی، در تصمیم‌گیری، از اعتمادپذیری زیادی در راستای تحقق اهداف عمومی مردم جامعه برخوردار است (ترنر، ۱۹۹۳، ص. ۱۶)؛ بر این پایه، با پیشرفت جوامع و معرفی الگوهای نوین کار و زندگی و

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

۲.۲. روش تحقیق

این پژوهش متناسب با ماهیت آن، در زمره تحقیقات کاربردی است که از روش اسنادی و میدانی (پیمایشی) و ابزار پرسشنامه و مصاحبه برای گردآوری داده‌های مورد نیاز استفاده شده است. در مرحله مطالعات اسنادی، انتخاب روستاهای نمونه از اقدامات مهم بود که بخش زیادی از زمان طرح را به خود اختصاص داده است. نمونه‌گیری نیازمند استفاده از معیارهایی برای گزینش روستاهای واجد شرایط بود که بتوانند نماینده جامعه آماری باشند و تعمیم نتایج به دست آمده از بررسی آن‌ها به کل روستاهای جامعه آماری اصلی امکان‌پذیر باشد. در این تحقیق، جامعه آماری شامل همه روستاهای دارای دهیاری تا خردادماه ۱۳۹۲؛ یعنی، برابر با ۶۷۸ روستا در سطح استان خراسان شمالی هستند که با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری ترکیبی طبقه‌ای و تصادفی (با لحاظ کردن عواملی مانند سطح برخورداری، تعداد جمعیت و غیره)، حجم نمونه‌ای معادل ۵۸ روستا (در سطح ۸ شهرستان) از جامعه آماری انتخاب گردید. پس از جمع‌آوری اطلاعات، با استفاده از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (همبستگی اسپیرمن و پیرسون) فرضیه‌های تحقیق بررسی شد.

پرسش‌های اصلی تحقیق حاضر عبارت‌اند از:

- منابع درآمدی حاصل از منابع محلی در دهیاری‌ها، چه نقشی در تأمین بودجه سالانه آن‌ها ایفا می‌نمایند؟

- در سطح منطقه مورد مطالعه، چه عواملی بر میزان درآمد محلی دهیاری‌ها و درصد درآمد محلی به کل درآمد سالانه آن‌ها تأثیرگذار هستند؟

با توجه به پرسش‌های تحقیق، این فرضیه‌ها ارائه شده‌اند:

یکی از چالش‌های اصلی و مشترک تمامی نهادهای محلی، نداشتن منابع کافی و پایدار برای ارائه خدمات است. منابع مالی متعددی در ماده ۱۳ اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها پیش‌بینی شده است؛ اما لازم است منابع درآمدی دیگری که پایدار باشند، مانند درآمدهای ناشی از گردشگری یا سایر فعالیت‌های متناسب با ظرفیت‌های محلی، شناسایی و تعریف شوند. موضوع دیگر، بهره‌وری یا استفاده بهینه از منابع است که نیازمند مطالعات و پژوهش‌های تخصصی و سپس، آموزش به مدیران و افراد جامعه محلی می‌باشد. یکی از مهم‌ترین مسائل دهیاری‌ها، چگونگی تأمین منابع مالی برای ارائه کالای عمومی و خدمات موردنیاز روستاییان می‌باشد. منابع اصلی تأمین مالی عبارت‌اند از: وجوه حاصل‌شده از عوارض، درآمدهای ناشی از فروش خدمات، استقراض و کمک‌های دولت.

یکی از ویژگی‌های اساسی دهیاری‌ها که در بین نهادهای مدیریت محلی اعم از شهری و روستایی، در اغلب کشورهای جهان مشترک می‌باشد، ضرورت خودکفابودن آن است. در گذشته، بسیاری از خدمات عمومی عرضه‌شده به شهروندان توسط دولت مرکزی انجام می‌شد؛ ولی امروزه، در بیشتر کشورهای پیشرفته جهان با پذیرش نظام تمرکزناشتن بسیاری از این امور به شوراهای محلی، به تفکیک، به شوراهای استان، شهرستان و به‌ویژه شوراهای شهر و روستا واگذار شده است که این نهادها به کمک بازوان اجرایی خود؛ یعنی، شهرداری‌ها یا دهیاری‌ها و مؤسسات وابسته به آن‌ها به وظایف و اختیارات خود عمل می‌کنند و فرمانداران به‌عنوان نماینده دولت مرکزی در محل، بر قانونی بودن تصمیمات و اقدامات این شوراها نظارت می‌نمایند؛ به‌عنوان مثال، در کشور فرانسه، درآمدهای پایدار ایجادشده شهرها و روستاها شامل درآمدهای ناشی از عوارض، درآمدهای دولتی، وام‌ها یا درآمدهای استقراضی و جریمه‌های پلیس است (عباسی، ۱۳۸۷، صص. ۲۹۰-۲۸۹).

۴. یافته‌های تحقیق

گسترش برنامه‌های عمرانی و ارائه خدمات در روستاها، از طریق تأمین منابع مالی و بسیج منابع امکان‌پذیر است. اصل تقدم درآمدها بر هزینه ایجاد می‌کند که مدیریت روستا قبل از هر اقدام هزینه‌ای، منابع مالی خود را پیش‌بینی و زمینه جذب منابع را فراهم آورد. با توجه به سابقه اندک تشکیل دهیاری‌ها در روستاهای کشور، همواره برای دهیاری‌ها، موضوع درآمدهای محلی ابهام داشته است. از آنجایی که این درآمدها جزو مهم‌ترین منابع درآمدی دهیاری‌ها هستند و ارتباط مستقیم با کیفیت مشارکت مردم در اداره امور روستا دارند، در این مقاله سعی شده است تا درباره منابع درآمدی

نیز گسترش دخالت دولت در حوزه‌های مختلف جامعه، سازوکارهای سنتی برای انجام وظایف جدید که مربوط به اجرای سیاست‌های دولت می‌شود، ناکارآمد و ناکافی به‌نظر می‌رسند. در این وضعیت، سازوکارهای جدید براساس قوانین و مقررات که رویکردی عقلانی - بوروکراتیک به امور دارند، تشکیل می‌شوند (ایمانی‌جاجرمی و عبدالهی، ۱۳۸۸، صص. ۲۲۵-۲۲۴). در شرایط کنونی، حداقل در جوامع دموکراتیک، به‌دلیل توسعه نهادی و تأکید روزافزون بر مشارکت همه گروه‌های اجتماعی در فرایند تصمیم‌گیری جمعی از جمله در مدیریت نوین روستایی، بدون هرگونه تبعیض جنسیتی، قومیتی، نژادی، مذهبی و غیره، این وضعیت نمی‌تواند پایدار بماند؛ برای نمونه، در استرالیا میزان مشارکت زنان در مدیریت روستایی از ۵ درصد در سال ۱۹۸۶ به ۳۰ درصد در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است (پینی، ۲۰۰۶، صص. ۳۹۷). از دهه‌های پایانی قرن بیستم به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰، توجه به رویکردهای پایین به بالا و نقش نهادهای محلی در افزایش کارایی مدیریت محلی موردتأکید بسیاری از اندیشمندان قرارگرفت (مک‌لوود و گودوین، ۱۹۹۹، صص. ۵۰۳). از این‌پس، مسائلی چون درجه تمرکززدایی و خودگردانی مدیریت محلی، چگونگی تأمین نیازهای مالی نهادهای مدیریت محلی، نحوه تنظیم روابط مناسب در سطوح کلان، میانی و خرد (محلی) برای ایجاد نظام کارآمد مدیریت روستایی، مطرح شدند (مک‌کینون، ۲۰۰۲، صص. ۳۰۷). همچنین، انتخاب دموکراتیک مدیران محلی، پاسخ‌گو بودن مدیریت محلی در برابر مردم و مشارکت دادن آن‌ها در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های توسعه، به‌عنوان پایه اصلی مشروعیت‌بخشی به مدیریت محلی، همواره موردتأکید اندیشمندان در این زمینه قرار گرفته است (ولچ، ۲۰۰۲، صص. ۴۴۳؛ وودز، ۲۰۱۱، صص. ۱۵۳).

۳.۲. تأمین منابع درآمدی دهیاری‌ها

در راستای تقویت و اصلاح ساختار مدیریت محلی در ایران، در تاریخ ۱۳۷۷/۴/۱۴ با تصویب مجلس شورای اسلامی، به وزارت کشور اجازه داده شد برای اداره امور روستاها، سازمانی به نام دهیاری با توجه به موقعیت محل و با درخواست اهالی روستا و به‌صورت خودکفا باشخصیت حقوقی مستقل در روستاها، تأسیس نماید. در این مصوبه، دهیاری نهاد عمومی غیردولتی محسوب گردید. بررسی تجارب جهانی حاکی از این است که امروزه، بسیاری از کشورهای جهان برای ارائه خدمات اساسی و موردنیاز به جامعه روستایی، به تشکیل و سازمان‌دهی سازمان‌های محلی در مناطق روستایی اقدام نموده‌اند (بدری و موسوی، ۱۳۹۰، صص. ۶).

کیلومتر برای هر روستا می‌باشد. به لحاظ سطح عملکردی، ۴۸/۲ درصد در سطح روستای پایه، ۲۵/۹ درصد در سطح مرکز حوزه روستایی و ۲۵/۹ درصد در سطح مرکز مجموعه روستایی قرار دارند و در نهایت، نرخ رشد سالانه جمعیت روستاهای مورد مطالعه در نیم دهه ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که ۵۶/۹ درصد روستاها، نرخ رشد منفی داشته‌اند (جدول ۲):

جدول ۲- ویژگی‌های روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰؛ مهندسین مشاور فجر توسعه، ۱۳۹۱؛ یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

ویژگی		تعداد	درصد
موقعیت	دشتی	۱۸	۳۱
	دره‌ای	۷	۱۲/۱
	کوهستانی و تپه‌ای	۳۳	۵۶/۹
تعداد جمعیت (نفر)	کمتر از ۵۰۰ نفر	۱۳	۲۲/۴
	بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰	۱۶	۲۷/۶
	بین ۱۰۰۱ تا ۲۵۰۰	۲۳	۳۹/۶
فاصله از مرکز شهرستان (کیلومتر)	بیش از ۲۵۰۰ نفر	۶	۱۰/۴
	کمتر از ۱۰ کیلومتر	۱۰	۱۷/۳
	بین ۱۰ تا ۲۵	۱۲	۲۰/۷
سطح عملکردی روستا	بین ۲۶ تا ۵۰	۱۹	۳۲/۷
	بیش از ۵۰ کیلومتر	۱۷	۲۹/۳
	روستای پایه	۲۸	۴۸/۲
نرخ رشد جمعیت (۱۳۹۰-۱۳۸۵)	مرکز حوزه روستایی	۱۵	۲۵/۹
	مرکز مجموعه روستایی	۱۵	۲۵/۹
	بیشتر از ۴- درصد	۱۳	۲۲/۴
درجه دهیاری	بین ۴- تا صفر درصد	۲۰	۳۴/۵
	بیش از ۲ درصد	۹	۱۵/۵
	بیش از ۲ درصد	۱۶	۲۷/۶
درجه دهیاری	درجه ۱	۱۲	۲۰/۷
	درجه ۲	۳۳	۵۶/۹
	درجه ۳	۱۱	۱۹
	درجه ۴	۱	۱/۷
درجه ۵	۱	۱/۷	

۳.۴. تحلیل و بررسی درآمد‌های محلی دهیاری‌های

روستاهای نمونه در ۵ سال گذشته (۱۳۹۰-۱۳۸۶)

برپایه یافته‌های پژوهش، میزان درآمد‌های دریافتی محلی دهیاری‌های روستاهای نمونه از سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰، برابر با ۲۰۴۵۳/۵ میلیون ریال می‌باشد. این آمار نشان می‌دهد که میزان این درآمدها در طی ۵ سال، رشد چشمگیری برابر با ۲۰۳٪ داشته است. علاوه بر این، میانگین درآمد محلی روستاهای نمونه در این ۵ سال، معادل ۴۰۹۰/۷ هزار ریال بوده است. در بین روستاهای

محلی و سپس، با پرداختن به نقش دهیاری‌ها در وصول و جذب آن‌ها، امکان پایداری آن‌ها تحلیل گردد.

۱.۴. ویژگی‌های فردی دهیاران

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که از مجموع ۵۸ نفر پاسخ‌گو، ۹۶/۶ درصد مرد و ۳/۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بررسی وضعیت سن آن‌ها نشان می‌دهد که بیشترین آن‌ها (۴۶/۵ درصد) در گروه سنی ۴۰-۳۱ سال قرار دارند و همه پاسخ‌گویان، میانگین سنی ۳۴/۵ سال دارند. از لحاظ وضعیت تحصیلات، ۱/۷ درصد ابتدایی، ۷۰/۷ درصد دیپلم، ۱۳/۸ درصد کاردانی و سطح تحصیلات ۱۳/۷ درصد از پاسخ‌گویان، کارشناسی و بالاتر است. وضعیت سابقه کار دهیاران نشان می‌دهد که بیشترین آن‌ها (۳۸ درصد) سابقه کاری بین ۵ تا ۷ سال داشته‌اند و میانگین سابقه کار ۵/۲ سال، نشان‌دهنده پایداری نسبی مدیریت روستایی در منطقه است (جدول ۱):

جدول ۱- ویژگی‌های توصیفی دهیاران

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

ویژگی		تعداد	درصد
جنس	مرد	۵۶	۹۶/۶
	زن	۲	۳/۴
تحصیلات	ابتدایی	۱	۱/۷
	دیپلم	۴۱	۷۰/۷
	کاردانی	۸	۱۳/۸
سن	کارشناسی و بالاتر	۸	۱۳/۷
	کمتر از ۲۵ سال	۳	۵/۲
	بین ۲۵ تا ۳۰	۱۹	۳۲/۸
سابقه کار	بین ۳۱ تا ۴۰	۲۷	۴۶/۵
	بیش از ۴۰ سال	۹	۱۵/۵
	کمتر از ۲ سال	۶	۱۰/۳
	بین ۲ تا ۴	۱۸	۳۱
بین ۵ تا ۷	۲۲	۳۸	
بیش از ۷ سال	۱۲	۲۰/۷	

۲.۴. ویژگی‌های مکانی- فضایی روستاهای مورد مطالعه

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که از مجموع ۵۸ روستای مورد مطالعه، ۳۱ درصد در موقعیت دشتی، ۱۲/۱ درصد در موقعیت دره‌ای و ۵۶/۹٪ در موقعیت کوهستانی و تپه‌ای قرار دارند. بررسی تعداد جمعیت آن‌ها در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که بیشترین آن‌ها (۳۹/۶ درصد) در گروه جمعیتی ۱۰۰۱ تا ۲۵۰۰ نفر قرار دارند و میانگین جمعیتی، ۱۲۹۵ نفر برای هر روستا است. از لحاظ فاصله از مرکز شهرستان نیز بیشترین تعداد روستاها (۳۲/۷ درصد) در فاصله بین ۲۶ تا ۵۰ کیلومتری قرار دارند و میانگین فاصله، برابر با ۳۷/۷

مورد مطالعه، خاقل، مایوان، گریوان، بام و شهرآبادکرد، به ترتیب با میزان درآمد محلی برابر با ۲۵۷۹/۹، ۵۵۰/۴، ۳۶۹/۸، ۲۵۶ و ۲۲۴/۶ هزار ریال، در شهرستان‌های شیروان، فاروج، بجنورد، اسفراین و

جدول ۳- روند درآمدهای محلی دهیاری روستاهای نمونه استان خراسان شمالی از سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰

(ارقام به میلیون ریال)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

سال	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	جمع کل	میانگین
درآمد	۲۵۳۴/۷	۳۴۸۴	۴۲۲۳/۲	۵۰۵۲/۴	۵۱۵۹/۱	۲۰۴۵۳/۵	۴۰۹۰/۷

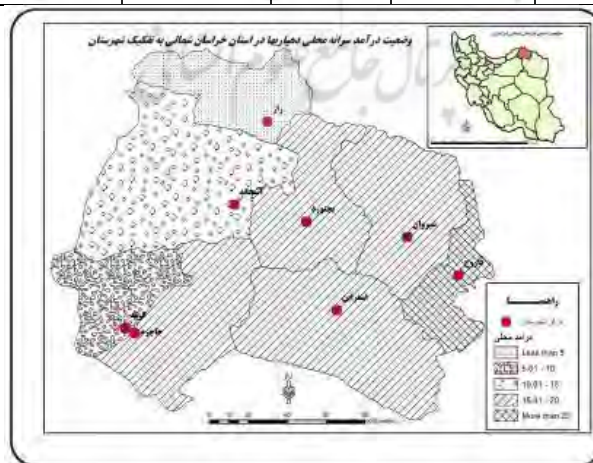
در تحلیل فضایی وضعیت میانگین سالانه درآمدزایی از منابع محلی در سطح شهرستان‌های استان خراسان شمالی، دهیاری‌های شهرستان‌های شیروان و فاروج با میانگین درآمد پنج‌ساله ۱۳۹۰-۱۳۸۶، به ترتیب با ۵۴/۶ و ۴۳/۶ میلیون ریال بیشترین میزان درآمدزایی و دهیاری‌های شهرستان راز و جرگلان (وحدت) با ۲/۸

میلیون ریال کمترین میزان درآمدزایی را داشته‌اند (جدول ۴). در روند تغییرات درآمد از منابع محلی، در مجموع، میانگین درآمد هر دهیاری از ۹/۴ میلیون ریال در سال ۱۳۸۶، به رقم ۲۵/۱ میلیون ریال در سال ۱۳۹۰ رسیده است که با این وضعیت، روند رشد سالانه‌ای را در حدود ۲۱/۷٪ نشان می‌دهد.

جدول ۴- وضعیت درآمد محلی دهیاری‌های روستاهای نمونه به تفکیک شهرستان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

نام شهرستان	تعداد روستا	میانگین جمعیت (نفر)	درآمد به میلیون ریال		
			سال ۱۳۹۰	جمع کل (۱۳۸۶-۱۳۹۰)	میانگین سالانه (۱۳۸۶-۱۳۹۰)
اسفراین	۱۳	۹۹۱	۲۴/۸	۸۲/۳	۱۸/۲
راز و جرگلان	۵	۱۵۹۴	۱/۳	۶/۵	۲/۸
بجنورد	۱۱	۹۶۷	۳۰/۲	۷۶/۷	۱۷/۴
جاجرم	۳	۸۳۰	۱۸/۵	۳۶/۴	۹/۵
شیروان	۱۱	۱۳۷۸	۵۹	۲۷۱/۳	۵۴/۶
فاروج	۵	۱۵۲۷	۴۸/۳	۱۷۵/۷	۴۳/۶
گرمه	۱	۷۸۸	۱۱	۱۴	۷
مانهوسملقان	۹	۱۴۱۲	۸/۱	۸۵/۵	۱۹/۷
میانگین کل	۵۸	۱۱۸۶	۲۵/۱	۹۳/۶	۲۱/۶

شکل ۲- وضعیت درآمد سرانه محلی دهیاری‌های استان خراسان شمالی به تفکیک شهرستان (هزار ریال)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

براساس یافته‌های پژوهش، سرانه درآمدهای محلی از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۹۰، به ترتیب ۱۱۸۲۰، ۱۶۲۴۸، ۱۹۶۹۵، ۲۳۵۶۲ و ۲۴۰۵۹ ریال می‌باشد. همچنین، میانگین پنج‌ساله سرانه درآمدهای محلی برابر با ۱۹۰۷۷ ریال برای هر نفر است؛

درآمد محلی داشته‌اند. افزون‌براین، میانگین کل درآمد محلی روستاهای نمونه در این ۵ سال، معادل ۴۹۸/۷ میلیون ریال بوده است. در بین روستاهای مورد مطالعه، خانلق، شهرآبادکرد، کوسه، میوان و گریوان، به ترتیب با میزان درآمد محلی برابر با ۲۰۱۷/۶، ۱۱۵۹/۵، ۱۰۴۳/۱، ۱۰۳۵/۹ و ۹۰۳/۲ هزار ریال در شهرستان‌های شیروان، بجنورد و فاروج، بیشترین درآمد سالیانه را در طی ۵ سال داشته‌اند. (۱۳۸۶-۱۳۹۰)

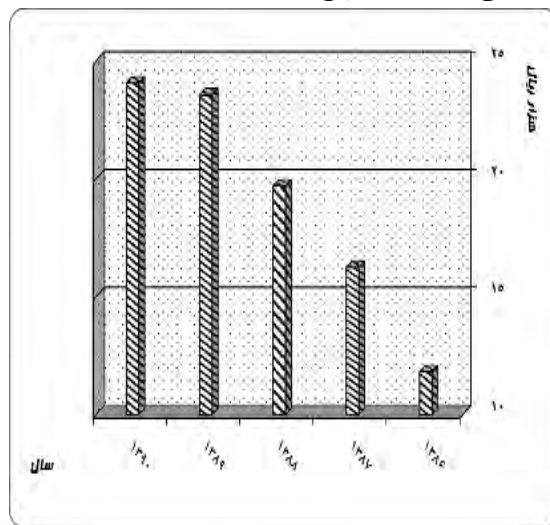
جدول ۵- روند میانگین درآمدهای دولتی هر دهیاری از سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰ (ارقام به میلیون ریال)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

میانگین دوره	جمع کل	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶
۱۲۴/۸	۴۹۸/۷	۱۷۱/۸	۱۲۰/۲	۸۸/۳	۷۸/۲	۴۰/۲

در تحلیل فضایی وضعیت اعتبارات و کمک‌های دولتی به دهیاری‌ها در سطح شهرستان‌های استان خراسان شمالی، دهیاری‌های شهرستان‌های راز و جرگلان (وحدت) و شیروان با میانگین درآمد پنج‌ساله ۱۳۸۶-۱۳۹۰، به ترتیب با ۱۸۴/۴ و ۱۳۸/۸ میلیون ریال بیشترین میزان درآمدزایی و دهیاری‌های شهرستان گرمه با ۷۹/۸ میلیون ریال برای هر دهیاری، کمترین میزان درآمدزایی را داشته‌اند. در روند تغییرات درآمد از منابع محلی، در مجموع، میانگین درآمد هر دهیاری از ۴۰/۲ میلیون ریال در سال ۱۳۸۶ به رقم ۱۷۱/۸ میلیون ریال در سال ۱۳۹۰ رسیده است که با این وضعیت، روند رشد سالانه‌ای در حدود ۳۳/۷٪ را نشان می‌دهد.

براین اساس، میزان سرانه درآمد محلی در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۶، یعنی، در یک دوره پنج‌ساله، ۲۰۳٪ رشد داشته است.

شکل ۳- وضعیت رشد میزان سرانه درآمد محلی از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

۴.۴. تحلیل و بررسی درآمدهای دولتی دهیاری‌های روستاهای نمونه در ۵ سال گذشته (۱۳۸۶-۱۳۹۰)

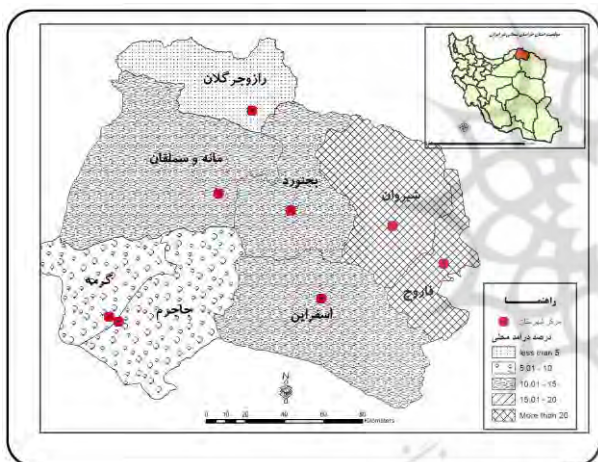
برپایه یافته‌های پژوهش، میزان درآمدهای دریافتی دولتی دهیاری‌های روستاهای نمونه در سال ۱۳۸۶، برابر با ۳۲۵۵/۱ میلیون ریال بوده که با روندی افزایشی به رقم ۱۰۲۹۹/۹ میلیون ریال در سال ۱۳۹۰ رسیده است؛ بنابراین، درآمدهای دولتی در طی ۵ سال مورد مطالعه، رشد چشمگیری برابر با ۲۵/۹٪ در سال داشته است. دهیاری‌های روستاهای نمونه، سالانه حدود ۴۰٪ افزایش

جدول ۶- وضعیت درآمد دولتی دهیاری‌های روستاهای نمونه به تفکیک شهرستان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

درآمد سرانه به هزار ریال	درآمد به میلیون ریال			میانگین جمعیت (نفر)	تعداد روستا	نام شهرستان
	میانگین سالانه (۱۳۸۶-۱۳۹۰)	جمع کل (۱۳۸۶-۱۳۹۰)	سال ۱۳۹۰			
۱۲۸/۳	۱۰۷/۷	۴۷۱/۴	۱۹۴/۸	۹۹۱	۱۳	اسفراین
۱۲۴/۶	۱۸۴/۴	۵۹۷/۹	۲۰۲	۱۵۹۴	۵	راز و جرگلان
۱۳۳/۸	۱۱۲/۷	۴۴۸/۷	۱۳۵/۱	۹۶۷	۱۱	بجنورد
۱۹۵/۹	۱۲۷	۵۴۲/۳	۲۳۷/۷	۸۳۰	۳	جاجرم
۱۲۸/۴	۱۳۸/۸	۶۹۴/۲	۲۲۱/۵	۱۳۷۸	۱۱	شیروان
۷۹/۱	۱۲۲/۸	۵۰۲/۲	۱۵۷/۸	۱۵۲۷	۵	فاروج
۱۰۱/۲	۷۹/۸	۱۵۹/۶	۹۵/۶	۷۸۸	۱	گرمه
۸۸/۷	۱۲۵/۳	۵۷۳	۱۲۹/۷	۱۴۱۲	۹	مانه و سملقان
۱۲۲/۵	۱۲۴/۸	۴۹۸/۷	۱۷۱/۸	۱۱۸۶	۵۸	میانگین کل

محلی تأمین نمایند و درمقابل، وابستگی آنان به منابع دولتی رقم قابل توجهی را به خود اختصاص می‌دهد. در بین شهرستان‌های مورد مطالعه، دهیاری‌های شهرستان شیروان با رقم ۲۸/۱٪ بیشترین میزان درآمدزایی را از منابع محلی داشته‌اند و درمقابل، دهیاری‌های شهرستان راز و جرگلان با ۱/۱٪ کمترین میزان درآمدزایی را از منابع محلی داشته‌اند. دورافتادگی روستاهای این شهرستان، نبود پتانسیل‌های اقتصادی و موقعیت مرزی آن سبب وابستگی بسیار زیاد دهیاری‌های آن به منابع دولتی شده است. در بین روستاهای مورد مطالعه نیز روستاهای خالوق (شیروان)، تازه‌یاب (مانه و سملقان) و مایوان (فاروج)، به ترتیب با ۵۶/۱٪، ۴۶/۷٪ و ۳۴/۷٪ بیشترین میزان درآمدزایی از منابع محلی را به دلایلی همچون نزدیکی به شهر، کارخانجات و موقعیت ویژه گردشگری به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۴- وضعیت درصد درآمد محلی دهیاری‌ها از کل درآمد سالانه در استان خراسان شمالی به تفکیک شهرستان
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

جدول ۸- سهم درآمدهای محلی از کل درآمد سالانه در دهیاری‌های نمونه خراسان شمالی طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

کل	درآمدزایی محلی		اعتبارات دولتی		نام شهرستان
	درصد	مقدار	درصد	مقدار	
۵۵۳/۶۷	۱۴/۹	۸۲/۳۱	۸۵/۱	۴۷۱/۳۶	اسفراین
۶۰۴/۶۳	۱/۱	۶/۴۵	۹۸/۹	۵۹۷/۹۱	راز و جرگلان
۵۲۵/۴۲	۱۴/۶	۷۶/۷۵	۸۵/۴	۴۴۸/۶۷	بجنورد
۵۷۸/۷	۶/۳	۳۶/۳۶	۹۳/۷	۵۴۲/۳۴	جاجرم
۹۶۵/۵۱	۲۸/۱	۲۷۱/۳۴	۷۱/۹	۶۹۴/۱۶	شیروان
۲۷۷/۸۹	۲۵/۹	۱۷۵/۷	۷۴/۱	۵۰۲/۲	فاروج
۱۷۳/۵۷	۸/۱	۱۴	۹۱/۹	۱۵۹/۵۷	گرمه
۶۶۳/۰۴	۱۲/۹	۸۵/۵	۸۶/۴	۵۷۳/۰۲	مانه و سملقان
۵۹۲/۷۷	۱۵/۸	۹۳/۵۵	۸۴/۱	۴۹۸/۶۵	میانگین کل

۵.۴. بررسی سهم درآمدهای محلی از کل درآمد دهیاری‌های مورد مطالعه در ۵ سال گذشته (۱۳۹۰-۱۳۸۶)

بر پایه جدول (۷) مشاهده می‌گردد که ۵۷/۸٪ از درآمد محلی دهیاری‌های نمونه انتخاب شده در این ۵ سال، به عوارض صدور پروانه‌های ساختمانی با ۱۱۸۲۱۲۶ هزار ریال اختصاص دارد. سپس، درآمد ماشین‌آلات و دریافت انواع بهای خدمات، به ترتیب با ۱۵٪ و ۱۱/۵٪ و با ۳۲۷۲۵۵۹ و ۲۳۵۲۱۵۳ هزار ریال، در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند.

جدول ۷- تفکیک میزان و منبع درآمد محلی دهیاری‌های

نمونه خراسان شمالی طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

منبع درآمد	میزان درآمد (هزار ریال)	نسبت به کل (درصد)
عوارض صدور پروانه‌های ساختمانی	۱۱۸۲۱۲۶	۵۷/۸
کارکرد ماشین‌آلات	۳۲۷۲۵۵۹	۱۵
دریافت انواع بهای خدمات	۲۳۵۲۱۵۳	۱۱/۵
آماده‌سازی زمین	۱۳۲۹۴۷۸	۶/۵
حق تفکیک اراضی	۸۱۸۴۳	۴
عوارض بر معاملات غیرمنقول	۷۱۵۸۴۹	۳/۵
تغییر کاربری	۱۴۳۱۷۲	۰/۷
جمع کل	۲۰۴۵۳۵۱۰	۱۰۰

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در مجموع، در دوره مورد مطالعه؛ یعنی، ۱۳۸۶-۱۳۹۰ دهیاری‌های استان خراسان شمالی فقط توانسته‌اند ۱۵/۸ درصد درآمد سالانه خود را از منابع

درآمد سالانه هر دهیاری مشاهده نگردید؛ اما در بررسی رابطه بین ویژگی‌های مکانی - فضایی روستاها با میزان درآمد سرانه حاصل از منابع محلی و درصد درآمد محلی از کل درآمد سالانه دهیاری، بین تعداد جمعیت و نرخ رشد جمعیت در نیم دهه ۱۳۸۶-۱۳۹۰، رابطه نسبتاً مستقیم و معنی‌داری وجود داشته است. به عبارت دیگر، هر چه تعداد جمعیت روستاها افزایش می‌یابد، بر درصد درآمد محلی از کل درآمد افزوده می‌گردد و هر چه نرخ رشد جمعیت روستاها بالاتر باشد، میزان درآمد سرانه حاصل از منابع محلی بیشتر خواهد بود.

جدول ۹- بررسی ارتباط بین درآمد محلی و عوامل مؤثر بر آن

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

ویژگی‌های مکانی - فضایی روستاها					ویژگی‌های فردی دهیاران			شرح	
درجه دهیاری*	نرخ رشد سالانه جمعیت	سطح عملکردی روستا*	فاصله از مرکز شهرستان	تعداد جمعیت ۱۳۹۰	موقعیت جغرافیایی*	سابقه کار	سطح تحصیلات		سن*
۰/۲۴۸	۰/۴۴۲	-۰/۰۰۳	-۰/۲۱۴	۰/۷۹۵	-۰/۱۹۰	-۰/۰۷۸	۰/۲۱۵	-۰/۰۵۹	میزان درآمد محلی
۰/۰۶۱	۰/۰۰۰	۰/۹۸۱	۰/۱۰۸	۰/۰۰۰	۰/۱۵۳	۰/۵۵۸	۰/۱۰۴	۰/۶۶۲	Sig
۰/۱۴۳	۰/۶۲۲	۰/۰۰۳	۰/۲۳۷	۰/۴۸۱	-۰/۱۵۴	-۰/۱۷۷	۰/۱۹۵	-۰/۰۷۰	درصد درآمد محلی از کل
۰/۲۸۴	۰/۰۰۱	۰/۹۷۹	۰/۰۷۳	۰/۰۰۰	۰/۲۴۸	۰/۱۸۳	۰/۱۴۲	۰/۶۰۰	Sig

* آزمون همبستگی اسپیرمن

۱۵/۸٪ می‌باشد و در توزیع فضایی آن در شهرستان‌ها، بیشترین میزان درآمدزایی محلی به شهرستان شیروان با ۲۸/۱٪ و کمترین آن به شهرستان تازه‌تأسیس و مرزی راز و جرگلان (وحدت) با ضریب ۱/۱٪ اختصاص یافته است؛ اما این درصد از درآمد محلی با یک شیب نسبتاً تند از رقم ۱۸۲۰ ریال به ازای هر نفر با نرخ رشد سالانه ۱۵/۳٪ به رقم ۲۴۰۵۹ ریال در سال ۱۳۹۰ رسیده است؛ بنابراین، سهم درآمدهای محلی در کل بودجه سالانه دهیاری‌ها بسیار ناچیز است و فرضیه اول تحقیق مبنی بر اینکه وابستگی زیاد به منابع درآمدی دولتی باعث شده است تا درآمد حاصل از منابع محلی در دهیاری‌ها جایگاه قابل توجهی نداشته باشد، اثبات می‌گردد. در پاسخ‌گویی به سؤال دوم تحقیق که چه عواملی بر میزان درآمد محلی دهیاری‌ها و درصد درآمد محلی به کل درآمد سالانه آن‌ها در سطح منطقه مورد مطالعه تأثیر گذار هستند، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری بین ویژگی‌های فردی دهیاران (سن، تحصیلات و سابقه کار) با شاخص‌های درصد درآمد محلی از کل درآمد سالانه و میزان کل درآمد محلی هر دهیاری وجود ندارد؛ در نتیجه، فرضیه دوم تحقیق رد می‌شود؛ اما از بین ویژگی‌های مکانی و فضایی روستاهای مورد مطالعه (موقعیت جغرافیایی، تعداد جمعیت، فاصله از مرکز شهرستان، سطح

۴.۶. عوامل مؤثر بر درآمدهای محلی دهیاری‌های

مورد مطالعه

از بین ویژگی‌های فردی دهیاران مانند سن، جنسیت، سطح تحصیلات و سابقه کار که می‌توانند در توانمندی فرد دهیار در فراهم‌نمودن زمینه‌های مناسب برای کسب درآمدهای محلی مناسب باشند، بنابر آزمون‌های همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن و پیرسون، هیچ‌گونه رابطه مستقیم یا معکوسی بین این ویژگی‌ها و میزان درآمد سرانه حاصل از منابع محلی و درصد درآمد محلی از کل

۵. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

جمع‌بندی از یافته‌های تحقیق ما را به این نکته راهنمایی می‌کند که منابع درآمد محلی جایگاه بسیار پایینی در بودجه سالانه دهیاری‌ها داشته است؛ بنابراین، این یافته با نتایج تحقیقات آسایش (۱۳۷۵)، ازکیا و غفاری (۱۳۸۳)، رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران (۱۳۸۶)، نعمتی و بدری (۱۳۸۶) و استعلاجی (۱۳۹۱) که بیانگر کمبود منابع مالی و ضعف مشارکت مردمی و سلطه دولت بر فرایند مدیریت روستایی در ایران هستند، همخوانی دارد. همچنین، یافته حاصل از انجام تحقیق، یافته‌های قبلی ازکیا (۱۳۸۷) را که بیانگر این است که منابع مالی و درآمدی مصوب و قانونی برای دهیاری‌ها بسیار محدود است و از این نظر، دهیاری‌ها با دشواری‌های تأمین منابع درآمدی روبه‌رو هستند، تأیید می‌نماید. یافته‌های تحقیق ایمان‌جاجرمی و عبدالهی (۱۳۸۸) در رابطه با مشکلات ساختاری مانند کمبود سرمایه انسانی، نظام اداری متمرکز و کمبود منابع مالی پایدار نیز تا حدودی یافته‌های تحقیق حاضر را تأیید می‌نماید.

برای پاسخ به این سؤال که منابع درآمدی حاصل از منابع محلی در دهیاری‌ها چه نقشی در تأمین بودجه سالانه آن‌ها ایفا می‌نمایند، برپایه داده‌های حاصل از مطالعات میدانی در روستاهای مورد مطالعه، سهم درآمدهای محلی از کل درآمد سالانه دهیاری‌ها کمتر از

➤ با بخش خصوصی در راستای اجرای طرح‌های عمرانی و خدماتی و فروش خدمات مناسب به متقاضیان، مشارکت وجود داشته باشد؛

➤ زمینه مناسبی برای پرداخت عوارض از سوی روستاییان ایجاد گردد و در این زمینه روش‌هایی تشویقی اتخاذ شوند؛

➤ برنامه‌ریزی، اعمال و اجرای طرح‌های درآمدزا مانند احداث مجتمع توریستی - تفریحی در مناطق دارای پتانسیل طبیعی، احداث کارخانه تولید مصالح شن و ماسه و قطعات بتنی، تولید انبوه گل و گیاه، نهال و گیاهان گلخانه‌ای و فروش آن‌ها با توجه به اقلیم و آب‌وهوای منطقه، ایجاد صنایعی تبدیلی چون ایجاد مرکز اجاره (بانک) ماشین‌آلات عمرانی دهیاری‌ها، بررسی دقیق و توجیه اقتصادی و فنی طرح‌های خدماتی مورد نیاز روستاییان و ...؛

➤ لزوم تدوین سند راهبردی درآمدزایی برای روستا موضوعی بسیار مهم و حیاتی است؛ مهم‌ترین اصل در بحث درآمد پایدار روستایی، شناخت روستا و قابلیت‌های آن است که به‌عنوان شاخص توسعه روستایی به کار می‌رود.

سخن آخر اینکه ایجاد منابع درآمدی پایدار یکی از دغدغه‌های اصلی دهیاری‌های کشور و به‌ویژه استان خراسان شمالی است؛ زیرا، منابع درآمدی ناپایدار چون فروش زمین و عوارض صدور پروانه‌های ساختمانی وابسته به ساخت‌وساز، درآمدهایی هستند که تحت‌تأثیر مستقیم نوسان‌های اقتصادی قرار دارند و طی سال‌های مختلف نوسانات زیادی دارند.

یادداشت‌ها

1. World Bank
2. Zhang, Fan, Zhang, & Huang
3. Douglas
4. Turner
5. Pini
6. MacLeod & Goodwin
7. MacKinnon
8. Welch
9. Woods

عملکردی روستا و نرخ رشد جمعیت)، فقط بین تعداد جمعیت و نرخ رشد جمعیت در نیم دهه ۹۰-۱۳۸۶ رابطه معنی‌داری با شاخص‌های درصد درآمد محلی از کل درآمد سالانه با ضریب ۰/۴۸۱ تا ۰/۶۲۲ و با میزان کل درآمد محلی هر دهیاری با آماره ۰/۴۴۲ تا ۰/۷۹۵ وجود داشته است؛ بنابراین، عوامل مکانی - فضایی تا حدودی بر سهم درآمدهای محلی هر دهیاری و حجم آن تأثیرگذار هستند و در نتیجه، فرضیه سوم تحقیق اثبات می‌گردد.

در پایان، پیشنهادها زیر برای افزایش منابع درآمدی دهیاری‌ها یا جایگزینی آن‌ها با منابع درآمدی فعلی، به شرح زیر ارائه می‌شوند:

➤ اصلاح ماده ۱۲۳ قانون برنامه پنجم توسعه، به نحوی که عوارض وصولی ارزش افزوده و عوارض آلودگی واحدهای تولیدی از توزیع شهرستانی به توزیع استانی تغییر یابد؛ یعنی، شامل تمام دهیاری‌های استان شود. به علاوه، باید به دهیاری‌های شهرستان مبدأ ضریب بیشتری اختصاص یابد و برای دیگر دهیاری‌های شهرستان‌ها ضریب کمتری محاسبه گردد؛

➤ اصلاح حریم روستا با توجه به تعاریف محدوده و حریم، تعیین حریم برای روستاها برای دریافت عوارض از معادن، کارخانه‌ها و ... که در حریم روستاها هستند؛

➤ سهم درآمدهای جرایم راهنمایی‌وراندگی دهیاری‌ها افزایش یابد؛

➤ ارائه خدمات اداری به افراد منوط به تصفیه حساب با دهیاری باشد؛

➤ درصدی از عوارض معاینه ماشین‌ها و بیمه آنان با توجه به پراکنش منطقه‌ای، به دهیاری‌های آن منطقه اختصاص یابد؛

➤ دریافت عوارض حمل‌ونقل برای روستاهایی که در مسیر جاده‌های بین‌المللی واقع هستند؛

➤ گسترش برنامه‌های آموزشی و ترویجی و زمینه تفاهم و همکاری بین مردم و دهیاری‌ها، در راستای جلب مشارکت عمومی فراهم گردد؛

کتابنامه

۱. آسایش، ح. (۱۳۷۵). برنامه‌ریزی روستایی در ایران. تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
۲. ازکیا، م. (۱۳۸۷). منابع مالی و درآمدی دهیاری‌ها. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۳. ازکیا، م. و غفاری، غ. ر. (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. تهران: نشر نی.
۴. استانداری خراسان شمالی. (۱۳۹۳). آخرین وضعیت تقسیمات کشوری خراسان شمالی. بجنورد: استانداری خراسان شمالی.
۵. استعلاجی، ع. (۱۳۹۱). بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکتی دهیاری‌ها.

۶. ایمانی جاجرمی، ح.، و عبدالمهدی، م. (۱۳۸۸). بررسی تحولات مدیریت روستایی در ایران از مشروطیت تا زمان حاضر. فصلنامه راهبرد، ۱۸ (۵۲)، ۲۴۴-۲۲۱.
۷. ایمانی جاجرمی، ح.، و فیروزآبادی، س. ا. (۱۳۸۶). بررسی مدل‌های سنجش عملکرد مدیریت محلی: با تأکید بر سازمان‌های مدیریت شهری و روستایی در ایران. نامه علوم اجتماعی، ۱۵ (۳۲)، ۹۱-۱۱۲.
۸. بدری، س. ع.، و موسوی، س. ع. (۱۳۹۰). مدیریت نوین روستایی. تهران: انتشارات فرهنگی اشتیاق نور.
۹. دربان‌آستانه، ع. ر. (۱۳۸۴). جایگاه مدیریت روستایی در برنامه چهارم توسعه. ماهنامه دهیاری‌ها، ۳ (۱۵)، ۱۱-۱۸.
۱۰. دفتر برنامه‌ریزی مدیریت توسعه روستایی. (۱۳۹۳). آمار مجوزهای تأسیس دهیاری صادره تا تاریخ ۱۳۹۲/۳/۱۱. تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۱۱. رضائیان، ع. (۱۳۸۰). مبانی سازمان مدیریت. تهران: انتشارات سمت.
۱۲. رکن‌الدین‌افتخاری، ع. ر. (۱۳۸۲). دهیاری‌ها و مدیریت توسعه پایدار. نشریه دهیاری‌ها، ۱ (۲)، ۱۶-۱۰.
۱۳. رکن‌الدین‌افتخاری، ع. ر.، سجاسی‌قیداری، ح.، و عینالی، ج. (۱۳۸۶). نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۰ (۲)، ۳۱-۱.
۱۴. عباسی، ب. (۱۳۸۷). بررسی وظایف و اختیارات شوراهای شهر و روستا در فرانسه. فصلنامه حقوق (مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی)، ۳۸ (۴)، ۲۹۵-۲۸۱.
۱۵. عبداللهیان، ح.، شریعتی، ش.، و شوشتری‌زاده، ا. (۱۳۸۵). اندازه‌گیری عملکرد مدیریت روستایی در ایران براساس عوامل تأثیرگذار بر فرایند مدیریت در روستاهای ایران. فصلنامه مدرس علوم انسانی، ویژه‌نامه مدیریت، ۲۶۷-۲۲۷.
۱۶. علینی، م. (۱۳۸۸). بررسی زمینه‌های تاریخی و چالش‌های ساختاری مدیریت روستایی در ایران. مجله تحول اداری، ۱۰ (۵۴)، ۱۰۶-۶۸.
۱۷. فیروزآبادی، س. ا. (۱۳۸۸). بررسی میزان رضایتمندی روستاییان از عملکرد دهیاری‌ها. تهران: نشر پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۱۸. قاسمی‌بادی، ح. ر. (۱۳۸۸). تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش امامزاده (بادرود)) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۱۹. قدیری‌معصوم، م.، و ریاحی، و. (۱۳۸۳). بررسی محورهای و چالش‌های مدیریت روستایی در ایران. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۶ (۵۰)، ۱۹۸-۱۷۷.
۲۰. کوچکیان‌فرد، ح. (۱۳۸۶). چالش‌های فراروی روابط شورای اسلامی روستا و دهیاری. نشریه دهیاری‌ها، ۵ (۲۱)، ۱۹-۱۶.
۲۱. کریمی، م. (۱۳۸۶). ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش کندوان در شهرستان میانه) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲۲. لهسایی‌زاده، ع. ع. (۱۳۸۸). مدیریت روستایی در ایران معاصر. مجله تعاون، ۲۰ (۲۰۳ و ۲۰۲)، ۶۷-۴۹.
۲۳. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). شناسنامه آبادی‌های استان خراسان شمالی. تهران: مرکز آمار ایران.
۲۴. مطیعی‌لنگرودی، س. ح. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۲۵. مهدوی، م.، و نجفی‌کانی، ع. ا. (۱۳۸۴). تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران (نمونه موردی: دهیاری‌های استان آذربایجان- غربی). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۷ (۵۳)، ۳۹-۲۱.
۲۶. مهندسین مشاور فجر توسعه. (۱۳۹۱). طرح توسعه و عمران (جامع ناحیه‌ای خراسان شمالی؛ مطالعات مرحله سوم). بجنورد: اداره کل راه و شهرسازی خراسان شمالی.
۲۷. نایجی، م. (۱۳۸۸). نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی (نمونه موردی: بخش چمستان شهرستان نور) (پایان- نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
۲۸. نعمتی، م.، و بدری، س. ع. (۱۳۸۶). ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی: مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در

- روستاهای کوچک و بزرگ (مطالعه موردی: استان گلستان). پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۹(۵۹)، ۱۷۶-۱۶۱.
۲۹. نوری، م. (۱۳۸۰). ارزیابی عملکرد مجتمع‌های خدمات بهزیستی روستایی در رفاه اجتماعی روستاییان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۳۰. یعقوبی، ن. م. (۱۳۸۹). روستای الکترونیک: رهیافت مبتنی بر فناوری اطلاعات در سیاست‌گذاری مدیریت روستایی. فصلنامه سیاست علم و فناوری، ۳(۱۰)، ۹۵-۱۰۴.
31. Douglas, D. J. A. (2005). The restructuring of local government in rural regions: A rural development perspective. *Journal of Rural Studies*, 21(2), 231° 246.
32. MacKinnon, D. (2002). Rural governance and local involvement: Assessing state-community relations in the Scottish Highlands. *Journal of Rural Studies*, 18(3), 307° 324.
33. MacLeod, G., & Goodwin, M. (1999). Space, scale and state strategy: Towards a re-interpretation of the new urban and regional governance. *Progress in Human Geography*, 8(23), 503° 527.
34. Pini, B. (2006). A critique of rural local governance: The case of gender in a rural Australian setting. *Journal of Rural Studies*, 22(4), 396° 408.
35. Turner, B. S. (1993). *Max weber form history to modernity*. London: Routledge.
36. Welch, R. (2002). Legitimacy of rural local government in the new governance environment. *Journal of Rural Studies*, 18(4), 443° 459.
37. Woods, M. (2011). *Key ideas in geography: Rural*. London and New York: Routledge.
38. World Bank. (2000). *World development report 2000/2001: Attacking poverty*. Washington: DC.
39. Zhang, X., Fan, S., Zhang, L., & Huang, J. (2004). Local governance and public goods provision in rural China. *Journal of Public Economics*, 88(12), 2857° 2871.

Survey of Local Revenues in Annual Funding Dehyaries and Factors Affecting it (Case Study: North Khorasan Province)

Aliakbar Anabestani¹ – Ali Ghorbani^{*2}

1- Associate Prof., Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2- Ph.D. Student in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Received: 22 Aug 2014

Accepted: 19 Dec 2014

Abstract

Purpose: Dehyaries (Rural Mayer) a public institution with legal personality independent non-governmental that some public services and forensic services in rural areas do. The main objective of the research was to study the sources of local income in the province has Dehyaries and factors affecting local income and percentage of the total annual income of the two which is.

Methodology: This study is an applied research and it used descriptive - analytic method for analysis. The village has a population of 678 Dehyari North Khorasan Province in 2013 and included 58 villages on Cochran is calculated using the formula.

Finding: Local revenue share of total annual income of less than 15.8 percent and Dehyaries and its spatial distribution in the Counties with the highest rate of 28.1% in Shirvan County and a low income community to the newly founded County of border Raz & Jargalan (Unity) by a factor of 1.1% has been allocated. Temporal and spatial characteristics of the study villages, only between population and population growth half a decade (2006-2011) with local revenue significant correlation and indices of total annual income by a factor of 0.481 to 0.622 and the total amount of local revenue to each of the two which the statistic 0.422 and 0.795 existed.

Research limitation: One of the main challenges in this study is to access the information of financial Dehyaries.

Practical implications: The findings, strategies include a comprehensive strategic plan for sustainable income Dehyaries, established types of companies, cooperatives and centralize the machine Dehyaries, determine the boundary for the village to receive the effects of mines and factories, increasing share of revenue traffic offenses etc. have been proposed.

Original/value: This study is important in the sense that it allows identifying the share of local revenue, compared with an increase the resources and enhancing the success rate Dehyaries necessary.

Key words: Local revenue sources, individual factors, local-spatial factors, rural management, Northern Khorasan.

How to cite this article:

Anabestani, A. A. & Ghorbani, A. (2015). Survey of local revenues in annual Funding Dehyaries and factors affecting it (Case study: North Khorasan Province).

Journal of Research & Rural Planning, 3(8), 123-135.

URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/38598>

ISSN: 2322-2514 eISSN: 2383-2495